

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

Dějepis 4. ročník

Projekt Multikulturní výchova na OA
Holešovice

reg. č.

CZ.07.4.68/0.0/0.0/16_037/0000318

Obsah

1. Vazba na ŠVP	3
1.1 Současný stav	3
1.2 Inovace	3
2. Učební osnovy	4
3. Výukové materiály	5
3.1 Holocaust a jeho kořeny	5
3.2 Židé v Protektorátu Čechy a Morava	8
3.3 Anitsemitismus	9
3.4 Koncentrační tábory	13
3.5 Vyhlazovací tábory	14
3.6 Romský holocaust	18

1. Vazba na ŠVP

V této části bude uveden odkaz na konkrétní část školního vzdělávacího programu, který bude prostřednictvím projektu inovován o témata multikulturní výchovy. Vždy zde bude uveden odkaz na část „učivo“ a „ŠVP výstupy“. V části současný stav bude ze ŠVP zkopírováno učivo a ŠVP výstup. V části inovace bude stručně popsáno, o co bude stávající téma rozšířeno, upraveno, inovováno apod. Vždy s důrazem na témata multikulturní výchovy.

1.1 Současný stav

Učivo – Druhá světová válka a holocaust

ŠVP výstup – Objasní cíle válčících stran ve Druhé světové válce, její totální charakter a její výsledky, popíše válečné zločiny včetně holocaustu, debatuje o zřůdnosti válečných zločinů a holocaustu

1.2 Inovace

Téma bude rozšířeno o podrobnější popis situace židovské problematiky ve 30.letech 20.století, budou doplněny faktografické informace o koncentračních táborech jako způsobu „řešení židovské otázky“. Inovace se bude týkat romského holocaustu ve světě i u nás.

2. Učební osnovy

Zde bude doplněna tabulka s již inovovaným učivem a ŠVP výstupy pro celý předmět. Pasáže týkající se inovace v oblasti multikultury budou barevně zvýrazněné a bude s nimi pracováno v kapitole 3.

Učivo	ŠVP výstupy
1.Holocaust a jeho kořeny	1.Uvědomuje si nebezpečí manipulace s míněním lidí
2.Židé v Protektorátu Čechy a Morava	2.Popíše projevy holocaustu u nás
3.Antisemitismus	3.Uvede příklady protizidovských tendencí v historii
4.Koncentrační tábory	4.Diskutuje o konkrétních místech a lidských příbězích
5.Vyhlazovací tábory	5.Odsoudí zruční zacházení lidí s lidmi
6.Romský holocaust	6.Popíše konkrétní objekty romských táborů

3. Výukové materiály

V této kapitole již budou zpracovány výukové materiály rozšiřující stávající výuku ve škole o téma multikultury. Jednotlivé dílčí nadpisy pak budou mít stejný název jako inovované učivo uvedené v tabulce č. 2. V prvním odstavci textu bude vždy uvedeno, k jakému výstupu ŠVP se učivo vztahuje.

3.1

Holocaust a jeho kořeny

Holocaust, šoa je termín pro nacistickou genocidu Židů. Slovo pochází z řeckého „holokauston“, jež označuje typ náboženské oběti žehem. Hebrejský výraz „šoa“ užívají sami Židé, neboť označuje konkrétně „tu pohromu“, „to neštěstí“.¹

V roce 1935 15.září na zvláštním zasedání Říšského sněmu v Norimberku, který se konal u příležitosti sjezdu NSDAP, vyhlásil Adolf Hitler dva protižidovské zákony:

- 1) Zákon o říšském občanství
- 2) Zákon o ochraně německé krve a německé cti

Ad 1) Kdo nemohl prokázat árijský či druhově podobný původ, byl zbaven německého občanství.

Ad 2) Zakazoval sňatky mezi Židy a Němci i mimomanželské styky mezi Židy a árijci.

Motivací pro zavedení norimberských zákonů bylo dát pronásledování židovského obyvatelstva zdánlivě zákonnou podobu. Zákony byly postupně rozšiřovány a zaváděny také na územích okupovaných Němci za 2.světové války.² Právě válka proměnila holocaust ve skutečnost. Série vítězství Wehrmachtu zotročila miliony Židů. Rozkaz chladnokrevně je vyhladit Hitler vydal jednotkám SS pod vedením *Reichsführera* Heinricha Himmlera a jeho nejbližšího podřízeného Reinharda Heydricha.

Již v roce 1939 byl zahájen tzv. „program eutanazie“, který podléhal Hitlerovi a říšskému kancléřství. V rámci něj bylo vyhlazeno téměř 90 000 etnických Němců, kteří byli buď kvůli fyzické nebo mentální vadě prohlášeni za „nehodné života“. Tento program, pozastavený v roce 1941, byl přípravou na „konečné řešení“. Ke konci roku 1941 byly zkušenosti se zabíjením smrtícím plynem přeneseny do polských vyhlazovacích táborů a nasazeny proti Židům.³ Hitlerův nástup k moci by nebyl možný bez 1. světové války, bez porážky Německa v ní ani bez ponížení, které utrpělo přijetím Versailleské smlouvy. Velký význam měla také ekonomická krize Výmarské republiky a strach z komunistické revoluce.

¹ Čurda, J. a kol., Moderní dějiny pro střední školy, Didaktis 2014, s.85

² Tamtéž, s. 185

³ Wistrich, R.,S.,Hitler a holocaust, Praha 2008, s.15

Náchylnost Němců (a ostatních evropských národů) k démonizaci Židů po roce 1933 ze značné části navazovala na mnohem starší tradici křesťanského antijudaismu, jehož počátky sahají do středověku. Nacisté nemuseli vymýšlet obraz „typického Žida“, založený na představě lichváře, zrádce, rituálního vraha, spiklence proti křesťanství. Ten byl už dávno rozšířen. V evropské společnosti měli Židé až do Francouzské revoluce roli společenských vyděděnců, odsouzených k podřadnému a podřízenému postavení. Také katolické Španělsko se v 15.století uchýlilo k rasismu, aby tak ospravedlnilo odstranění Židů z veřejných funkcí. Protestantská reformace, především ta v Německu, nepřinesla žádné výrazné zlepšení v postavení Židů. Lutherovy protižidovské výpady později podnítily jak spoluúčasť německých protestantů na Hitlerových zločinech, tak tichý souhlas s pronásledováním Židů za Třetí říše. Také katolíci ve Francii, Rakousku, Maďarsku, Slovensku, Polsku se už od 19.století angažovali v protižidovských politických hnutích. Ačkoli nacismus na jednu stranu usiloval o úplné vymýcení křesťanství, na druhou stranu mohl vycházet z negativních stereotypů spojených s Židy a judaismem, které křesťanské církve po staletí šířily. Nejsou to pouze Němci, kdo za holocaust nese odpovědnost, třebaže to byli právě oni, kdo jej za nacistické vlády rozpoutal.

Když došlo na zabíjení Židů, nacisté našli mezi Litevci, Lotyši, Ukrajinci, Maďary, Rumuny, Chorvaty ostatními evropskými národy ochotné kolaboranty a „pomocníky“.⁴

Holocaust byl záležitostí *panevropskou*, k níž by nikdy nedošlo, kdyby si miliony Evropanů na konci 30.let 20.století nepřály, aby Židé z Evropy zmizeli. Tento postoj byl silný hlavně v zemích středovýchodní Evropy, kde se soustředila velká část Židů a stále si udržovala svébytný národní ráz a kulturní osobitost.

---

⁴ Wistrich, R.,S., Hitler a holocaust, Praha 2008, s.18

Rostoucí antisemitismus bylo možné pozorovat také v západní Evropě a Americe. Jeho příčinou byly jednak těžkosti způsobené velkou hospodářskou krizí, jednak rostoucí xenofobie, strach z imigrantů a hlavně vliv fašistických názorů.

Toto nepřátelství se promítlo do neochoty britských a amerických politiků podniknout během holocaustu nějaké významnější kroky na záchranu evropských Židů. Ve 30. letech 20. století přijaly Spojené státy systém kvót, který znemožnil hromadné vystěhovávání Židů ze střední a východní Evropy do Ameriky. Obavy Britů z arabských nepokojů v Palestině, kam směřovala mohutná vlna židovské imigrace, měly za následek, že Židům bylo odepřeno další významné útočiště. Hitler všechna tato opatření sledoval a společně s politikou appeasementu, jíž se Západ před rokem 1939 řídil, nabyl přesvědčení, že své expanzivní ambice může bez většího rizika uskutečnit, aniž by Západ do jeho opatření zasahoval. Státy na východě a jihovýchodě Evropy zaváděly vlastní protizidovské zákony, aby tak omezily práva Židů a uspíšily jejich odsun nebo emigraci z jejich území. Tři miliony Židů v komunistickém Rusku navíc žily v naprosté izolaci od zbytku židovského světa. Byli ustavičně spojováni s bolševismem, což nakonec podnítilo jejich masové vyvražďování, které na východní frontě po červnu 1941 rozpoutali nacisté a jejich spojenci.

Pomoc, již mohli evropským Židům poskytnout američtí Židé, měla své meze. Sami žili v nejisté pozici, měli strach z antisemitismu, a nakonec Amerika se do konce roku 1941 značně izolovala. Židé v Palestině byli ještě v té době jen malou komunitou pod britskou nadvládou a museli čelit nepřátelské arabské většině. *„Sionistické hnutí, jakkoli se ve třicátých letech rozrostlo, bylo hodně politicky nejednotné a rozhádané na to, aby mohlo účinně zasáhnout.“*⁵

---

⁵ Wistrich, R., S., Hitler a holocaust, Praha 2008, s.19

„Jestliže z holocaustu plyne nějaké obecné poučení, pak jednak to, že je zlu nutné vzdorovat v samých počátcích, a jednak to, že je zde vždy nějaká další cesta a že v civilizované společnosti není místo pro rasismus nebo antisemitismus. Přemýšlet o holocaustu je jako zírat do černé propasti a doufat, že se to temno v ní nepodívá zpátky. Je to ten nejhorší odstrašující případ, černá díra dějin, která nejen staví do jiného světla naše povrchní představy o moderní společnosti a pokroku, ale zároveň zpochybňuje představy o tom, co znamená být člověkem.“⁶

3.2

Židé v Protektorátu Čechy a Morava

Brzy po německé okupaci českých zemí 15.března 1939 vstoupily i na území Protektorátu Čechy a Morava v platnost protižidovské norimberské zákony. Nutily všechny osoby židovského původu k povinné registraci u státem určených židovských náboženských obcí a určovaly, kdo všechno bude za „Žida“ úředně považován. Dále omezovaly účast Židů na veřejném životě, úplně je vylučovaly z politiky, kladly jim překážky v jejich společenském a profesním uplatnění. Nacistická propaganda vydávala tyto zákony za právní normy, které nejen „chrání německé zájmy před vlivem Židů“, ale současně „chrání Židy před svévolí“ tím, že jasně vymezují jejich jasně druhořadé postavení. Židovství se neurčovalo pouze podle osobní příslušnosti k židovské náboženské obci, ale i podle příslušnosti prarodičů (často už nežijících). Registrovat se tedy museli také nevěřící Židé, jejichž předkové z obce již dávno vystoupili, a stejně tak i pokřtění Židé, včetně praktikujících katolíků. Nacisté totiž chápali Židy především jako „pokrevní skupinu“ (národnost, rasu) a nikoliv jako náboženskou společnost. Jejich kritéria pro posuzování „židovství“ proto dopadla stejně na sionisty, ortodoxní Židy i sekularizované osoby či křesťany s židovskými předky.⁷

---

⁶ Wistrich, R.,S., Hitler a holocaust, Praha 2008, s.20-21

⁷ Živá historie, Extra Publishing Praha, březen 2013, s.44-45

Židovští předci se dali identifikovat velmi snadno. Až do 2.poloviny 19.století byli nově narození Židé (děti členů náboženské obce) jako takzvaní nepokřtěnci zapisováni do zvláštního oddílu v matriční knize. Existovaly také matriky židovských obcí. Náboženská příslušnost byla navíc za Rakousko-Uherska i za první republiky evidována a archivována. Pro nacisty proto nebylo vůbec složité všechny Židy a jejich přímé potomky na území protektorátu dohledat.

Občané bez židovských prarodičů byli úředně považováni za „české Árijce“. Osoby se třemi nebo čtyřmi židovskými prarodiči za „Židy“. Češi se dvěma židovskými prarodiči spadli do třídy míšenec 1.stupně (později byli perzekuováni stejně jako Židé) a jeden židovský prarodič představoval statut míšence 2.stupně (ti většinou zůstali pozdější perzekuce ušetřeni, ale úředně podchyceni byli).⁸

3.3

Antisemitismus (protižidovství – název odvozen od semitského původu Židů)

Tisícileté dějiny židovského národa často provázela nevraživost okolí. Ve středověké Evropě byli Židé vnímáni jako cizí nekřesťanská náboženská obec. Jejich odlišná víra a tradice byly provázeny mnoha neopodstatněnými mýty. Kolovaly o nich pomluvy, že se modlí ke zvířatům, šíří nemoci nebo že se dopouštějí rituálních vražd. Ještě v 19.století se konaly soudní procesy se Židy obviněnými z údajných vražd mladých křesťanských dívek. Hlavní výhrady vůči nim se přitom opíraly o všeobecné přesvědčení, že nepřijali víru v Krista, a že ho dokonce ukřižovali. Nábožensky motivovaná nevraživost byla v 19.století vystřídána rasovou nesnášenlivostí namířenou vůči všem Židům bez ohledu na to, zda byli členy židovské náboženské obce či nikoliv (v průběhu 19. a 20.století se mnozí Židé nechávali pokřtít, nebo se stali bezkonfesijními – bez víry).⁹ Antisemitismus se šířil společně s rasismem. Už v polovině 19.století zformuloval

---

⁸ Živá historie, Extra Publishing Praha, březen 2013, s.46

⁹ Emmert,F., Holocaust, Praha 2018, s.15

první rasistické teze hrabě Joseph-Arthur de Gobineau v *Eseji o nerovnosti lidských ras*. Jeho názory vzbudily ve své době značný ohlas po celé Evropě, zejména pak v Rusku, Německu a Francii, kde se antisemitismus spojený s nacionalismem a rasismem brzy stal součástí programu mnoha politických stran. V německém prostředí sílil ke konci 19.století kult tzv. *árijské rasy* (v podstatě totožné s indoevropskými národy), údajně nadřazené všem ostatním. Její nejdokonalejší větví pak měla být tzv. *nordická rasa* (Němci a ostatní germánské národy). Jiné lidské rasy byly v rasistických teoriích označovány jako podřadné a netvůrčí. Tyto názory plně korespondovaly s postoji mnohých evropských kolonistů vůči domorodému obyvatelstvu v Africe, Americe i Asii.

Židé byli považováni za nebezpečný cizorodý prvek žijící přímo v Evropě, zastánci rasismu je označovali jako nepřátelský, spiklenecký a přitom mimořádně inteligentní živel. Současně přeceňovali a silně zveličovali jejich skutečný vliv na politiku a hospodářství. Už na přelomu 19. a 20.století požadovali očištění evropských národů od Židů. V tisku Židy obviňovali z podpory zednářských lóží a přípravy řady mezinárodních spiknutí. V dílně ruských carských úředníků vznikl známý antisemitský podvrh – takzvané *Protokoly sionských mudrců* – údajný dokument ze sionistického kongresu v Basileji (1897), na kterém prý Židé naplánovali vymýcení křesťanství a dosažení světové nadvlády „vyvolené židovské rasy“ nad všemi ostatními. Jedni antisemité ztotožňovali Židy s marxisty, druzí je naopak představovali jako bezohledné finančníky a kapitalisty. Židé vystupovali téměř v každé teorii o spiknutí. S odkazem na židovský původ některých ruských revolucionářů jim například byla připisována kolektivní odpovědnost za bolševickou revoluci v Rusku v roce 1917.¹⁰

---

¹⁰ Emmert, F., Holocaust, Praha 2018, s.15-16

Přítom právě Rusko bylo v 80.letech 19.století a potom i za občanské války v letech 1918 až 1921 postiženo velmi silnými vlnami protizidovských pogromů, které donutily skoro dva miliony Židů k emigraci do USA. Dnes potomci ruských Židů ve Spojených státech tvoří základ zdejší šestimilionové židovské komunity (nejpočetnější na světě).

Ve 20.letech 20.století dosáhl radikální antisemitismus svého vrcholu na území Německa, kde se stal podstatou nacistické ideologie. Přestože německou veřejnost na počátku 30.let zlákaly spíše sociální a politické sliby nacistů, základním motivem nacistických špiček byla od počátku až do konce jejich vlády fanatická nenávisť k Židům. Vyhraněný antisemitismus doprovázel celou historii nacistické strany NSDAP. Odstranění Židů z veřejného života patřilo mezi hlavní body stranického programu vyhlášeného při založení NSDAP v roce 1920.

Program NSDAP (1920)

Vyloučit Židy z veřejného života

Zbavit Židy občanství, případně je vyhostit

Sjednotit všechny Němce do jednoho státu

Vypovědět versailleskou mírovou smlouvu

Větší životní prostor pro „populační přebytek“ Říše

Vůdcovský velkogermánský nordický stát

Obranou vůči antisemitismu je **sionismus** - židovské národní hnutí hlásající návrat Židů do jejich starověké pravlasti v Palestině a obnovení židovského státu. Vzniklo jako reakce na agresivní antisemitismus v Evropě na konci 19.století. Zakladatelem hnutí byl Theodor Herzl, který hlavní teze vyhlásil na prvním sionistickém kongresu v Basileji roku 1897 a shrnul je ve své knize *Židovský stát*. Krátce nato začalo pozvolné stěhování Židů na Blízký východ, které zesílilo po první světové válce a pak hlavně po roce 1945. Zdaleka ne všichni Židé přijali myšlenku návratu do „zaslíbené země“, všeobecně se rozšířila až během druhé světové války. V roce 1948 byl židovský stát (Izrael) po více

než dvou tisíciletích obnoven.

Část ortodoxních Židů jeho vznik dodnes neuznává, podle nich ho smí obnovit pouze Spasitel, jehož příchod věřící Židé už několik tisíciletí očekávají.

Rok 1938, zejména jeho druhá polovina, byl pro německé Židy považován za zlomový. Jejich postavení se drasticky zhoršovalo. V červenci nacistická vláda znemožnila výkon praxe židovským lékařům a právníkům a omezila i židovský maloobchod. Zvláštní přihlašovací povinnosti zavedenou pro Židy podchytila i jejich majetek, což později usnadňovalo jeho vyvlastňování – **arizaci**.

V roce 1938 nacisté poprvé dosáhli i na Židy mimo vlastní území Německa. V březnu vstoupila německá vojska bez boje do Rakouska a v říjnu i do československého pohraničí (Sudety). Protižidovské zákony zde okamžitě vstoupily v platnost. Nejrozsáhlejší předválečnou násilnou akci namířenou proti Židům, při které byly desítky lidí ubity, zorganizovala na podzim sama nacistická vláda. V noci z 9. na 10. listopadu 1938 došlo k celoněmeckému pogromu, který vstoupil do dějin jako *křišťálová noc*. Záminkou k těmto násilnostem se stala vražda sekretáře německého velvyslanectví v Paříži Ernsta vom Ratha, kterého 7. listopadu postřelil mladý židovský emigrant Herschel Grynszpan, který sekretáře zasáhl omylem, ve skutečnosti chtěl zavraždit velvyslance. Sekretář svým zraněním podlehl. Ve stejný den se v Mnichově konalo každoroční pietní shromáždění nacistů za účasti Hitlera k výročí nevydařeného puče z roku 1923. Ministr propagandy J. Goebbels na něm přednesl zprávu o úmrtí legačního sekretáře a v nenávistném projevu vyzval Němce k odplatě. Následující noc po celém Německu vzplály synagogy a skupiny v hnědých košilích začaly plenit židovské obchody a živnosti. Tu noc zaniklo mnoho německých, rakouských i československých synagog. Některé zdroje uvádějí, že jich bylo minimálně 267.¹¹

---

¹¹ Emmert, F., Holocaust, Praha 2018, s.42

3.4

Koncentrační tábory

Staly se hlavním symbolem lidského utrpení za druhé světové války. První z nich byly založeny v Německu hned po uchopení moci nacisty v roce 1933. Před válkou ani v jejích prvních letech ještě však nesloužily k masovému vyhlazování Židů. Likvidační tábory se z nich staly až v roce 1941. Do té doby měly spíše zastrašující a „převýchovnou“ funkci. S vězni (hlavně politickými) bylo zacházeno velmi surově, mnozí na následky bití a fyzického strádání zemřeli přímo v táboře. Přespávali na dřevěných pryčnách v nízkopodlažních barácích, kde také trpěli zimou a nedostatkem místa. Údajná táborová „převýchova“ spočívala v těžké manuální práci. Podmínky v táborech zpočátku šokovaly i příslušníky gestapa, kteří v té době ještě sami nepoužívali tak brutální metody jako táboroví dozorcí.

První koncentrační tábor nacisté zřídili v březnu 1933 v Dachau západně od Mnichova. O jeho založení rozhodl tehdejší mnichovský policejní prezident Heinrich Himmler. V dalších letech pod něj přešel celý systém koncentračních a od roku 1941 i vyhlazovacích táborů. Tábor v Dachau sloužil i jako „školící středisko“, ve kterém se cvičila a získávala první praxi značná část pozdějších velitelů a dozorců z jiných koncentračních a vyhlazovacích táborů. V letech 1933 až 1938 vyrostlo na území Německa šest velkých táborů. V Dachau byli jako první soustředěni němečtí komunisté a sociální demokraté v souvislosti s požárem budovy Říšského sněmu. Společně s nimi se ale v táboře ocitli i mnozí Židé, ale tehdy ještě ne kvůli svému rasovému původu.. Brzy přišli také tzv. „asociálové“. Za ty nacisté považovali bezdomovce, tuláky, homosexuály, Romy, a dokonce i Svědky Jehovovy. Tito lidé byli uvězněni bez toho, aby se čehokoliv dopustili. Jako kolektivní skupina se Židé dostali do Dachau během *křišťálové noci*. Po pár týdnech mohli tábor opustit, ale museli slíbit, že okamžitě z Německa odejdou.

Po obsazení Rakouska a vypuknutí druhé světové války (1939) se síť koncentračních táborů začala rychle rozrůstat. Nové tábory vznikaly především na okupovaných východních územích. Zvláštní místo mezi nimi zaujímal Mauthausen (v Rakousku) a Osvětim (v okupovaném Polsku). Podmínky v těchto nových táborech byly ještě primitivnější a dozorcí ještě brutálnější než v předválečném Německu. Mezi vězni začali výrazně převažovat osoby neněmecké národnosti: hlavně Poláci a polští Židé, později přibyli i sovětsí váleční zajatci. Mladí esesmani, vycvičení převážně v Dachau, neněmeckými vězni naprosto pohrdali jako židovskými a slovanskými „podlidmi“.

V historii koncentračních táborů je považován za zlomový rok 1941. Světová válka se rozhořela v plné síle a tábory se změnily ve skutečné továrny na smrt.. Nacisté se začali připravovat na tzv. *konečné řešení židovské otázky* a na dobývání „východních prostor“, kde žili Slované. Do Dachau začaly směřovat jak židovské, tak hlavně sovětské zajatecké transporty. Mnozí z vězňů se zde stali obětí drastických lékařských pokusů, které na nich prováděli „lékaři“ SS. Tisíce dalších byly zastřeleny nebo poslány do plynu na hornorakouský zámek Hartheim. Navzdory krutým podmínkám Dachau nikdy nepatřilo mezi vyloženě vyhlazovací tábory. Až do konce války zůstávalo pouze táborem pracovním a koncentračním. A to i přesto, že v něm byla postavena jedna plynová komora.

3.5

Vyhlazovací tábory

Klasické koncentrační tábory fungovaly jako pracovní tábory a byli v nich uvězněni lidé nejrůznějších evropských národností, v čistě vyhlazovacích táborech s plynovými komorami nebyli umístěni stálí vězni (s výjimkou malého pomocného komanda) a sloužily výhradně jen k rychlé likvidaci Židů v rámci tzv. *konečného řešení*. Více než polovina obětí holokaustu (až 4 miliony lidí) zahynula právě v těchto továrnách na

smrt.¹² Jak koncentrační, tak vyhlazovací tábory přitom byly od roku 1941 tábory likvidačními. Ani z koncentračního tábora se už téměř nikdo neměl vrátit živý a vězni v nich měli být udřeni k smrti. Zatímco v koncentračním táboře vězni přežívali několik měsíců nebo let, ve vyhlazovacích táborech byly židovské transporty likvidovány už v den příjezdu. Denně v nich mizely tisíce lidí, beze jména, bez úmrtních listů a bez označených hrobů.

Osvětim II – Březinka se stal největším táborovým komplexem v historii, byl součástí rozvětveného osvětimského tábora. Sloužil současně jako vyhlazovací i koncentrační tábor. Nacházely se v něm plynové komory i dlouhé řady baráků pro více než 100 000 vězňů. Dlouhé elektrické ploty dělily ohromnou táborovou plochu na menší samostatné sektory. Nacisté zde vybudovali čtyři velké plynové komory, ve kterých během jediného dne mohli zavraždit až šest tisíc lidí. Vlaky s vězni končily svoji cestu mimo nádraží u Březinky a zajatci do tábora museli pokračovat pěšky. Od roku 1944 už ale vjížděly přímo do tábora, kde na nově vybudované rampě probíhaly selekce. Většina příchozích byla okamžitě posílána do plynových komor.

Od března 1942 do listopadu 1944 přijížděly do tábora židovské transporty takřka nepřetržitě, a to z celé Evropy. Směřovala sem většina deportovaných Židů ze střední, západní a jižní Evropy. Některé odhady připouštějí, že v Osvětimi zahynulo více než 1 600 000 lidí.

Treblinka

Druhý největší vyhlazovací tábor, který byl vybudovaný v létě 1942 v rámci *Operace Reinhard*. Nacisté tehdy dospěli k názoru, že dosavadní tábory s plynovými komorami pro rychlý průběh tzv. *konečného řešení* nestačí. Tento tábor vznikl čistě jako vyhlazovací, bez ubikací a obvyklých polí s táborovými baráky. Trvale zde bylo umístěno několik stovek vězňů, kteří vyklízeli plynové komory a pohřbívali nebo pálili

---

¹² Emmert, F., Holocaust, Praha 2018, s.115

mrtvá těla, jinak celé transporty byly bez selekce posílány rovnou do plynových komor. Nejprve v táboře fungovaly tři plynové komory, později byl jejich počet rozšířen na konečných třináct. Každý příjíždějící transport čítal několik set nebo tisíc mužů, žen i dětí. Dlouhé vlakové soupravy, převážně jen s dobytčími vagony, přijížděly na stanici v obci – mimo samotný tábor. Odtud byli Židé po skupinách odváděni do čtyři kilometry vzdáleného vyhlazovacího tábora. Dřevěné baráky, které při příchodu do tábora spatřili, nesloužily k jejich ubytování, ale tam si jen odkládali zavazadla a všechny osobní věci, které pak zvláštní vězeňské komando třídilo. Dál už zbývala jen cesta do plynové komory. V přijímací části tábora nacisté označili vlajkou *Červeného kříže* hangár, do kterého posílali postižené a vyčerpané vězně. Pod zneužitou vlajkou ale nebyl žádný lazaret, vězni tam byli okamžitě zabíjeni. Treblinka sloužila jako likvidační tábor hlavně pro polské Židy, kterých tady zahynulo asi 750 000. Celkový počet obětí byl ale ještě vyšší. Skončili zde Židé ze Slovenska, Běloruska, Makedonie, Řecka a také evropští Romové. Přesná čísla nejsou známa. Odhaduje se, že v Treblince během jednoho roku jejího fungování zahynulo asi 870 000 lidí, čímž se stala nejstrašnějším vyhlazovacím táborem.

Více lidí zahynulo pouze v Osvětimi, kde však masové vraždění trvalo podstatně déle. Tábor v Treblince zanikl v srpnu 1943.¹³

Bežec – podobně jako Treblinka sloužil tento tábor jen k masovému vraždění. S výjimkou pohřebního komanda v něm nebyli umístěni žádní stálí vězni. Namísto obvyklých táborových baráků se v Bžeci nacházely jen plynové komory. Bežec byl vybudován už na podzim 1941 na místě zrušeného pracovního tábora. V jeho bezprostředním okolí se nacházel systém hlubokých protitankových zákopů, které pak nacisté využívali k hromadnému pohřbívání zavražděných.

---

¹³ Emmert, F., Holocaust, Praha 2018, s.120

„Zprůmyslněné“ vraždění tam probíhalo podobně jako v Treblince. Vlakové transporty přivážely hlavně obyvatele polských židovských ghett. Ve třech, a později dokonce v šesti plynových komorách mohlo být najednou zlikvidováno až 1 200 lidí. Historie tohoto tábora byla relativně krátká. První transport sem dorazil v březnu 1942. Během prvního měsíce bylo ve třech plynových komorách zavražděno asi 80 000 Židů. Poté nacisté provoz tábora na několik měsíců pozastavili a plynové komory nechali rozšířit. V červenci činnost tábora opět pokračovala. V následujícím půl roce tam bylo zplynováno víc než půl milionu lidí. Už v prosinci 1942 nacisté Belžec uzavřeli a zrušili.

Kromě těchto největších vyhlazovacích táborů vzniklo ještě několik dalších továren smrti: **Sobibór, Chełmno, Malyj Trosteněc a Majdanek.**

Malyj Trosteněc u běloruského Minsku ležel jako jediný mimo území předválečného Polska a zahynulo v něm mnoho rakouských Židů. První židovský transport tam přijel v květnu 1942.

V Chełmnu byly místo plynových komor používány plynové vozy. Nacisté v nich likvidovali Židy převážně z lodžského ghetta.

Majdanek sloužil podobně jako Osvětim II – Březinka současně jako koncentrační a vyhlazovací tábor. Původně byl jen pracovním táborem, ale postupně se přeměnil i v tábor vyhlazovací. Do července 1944 v něm zahynulo minimálně 230 000 lidí, historikové připouštějí až 360 000 obětí.¹⁴

Historikové odhadují, že v nacistických koncentračních a vyhlazovacích táborech zahynulo více než 10 milionů lidí. Nacističtí váleční zločinci byli v prvních poválečných letech souzeni, k nejznámějším patřily *norimberský* a *osvětimský proces*. Usvědčeno a odsouzeno sice bylo několik tisíc zločinců, avšak mnoho viníků lidské spravedlnosti uniklo. Někteří dožili v Evropě bez toho, aby kdy byli odhaleni. Jiní uprchli do Latinské Ameriky, kde se po zbytek života skrývali.¹⁵

---

¹⁴ Emmert, F., Holocaust, Praha 2018, s.122

¹⁵ Tamtéž, s.163

3.6

Romský holocaust

V letech 1939 až 1945 bylo na smrt posláno kolem 300 až 500 tisíc Romů (olašští Romové a Sintové/tj. označení pro Romy usazené na území Německa). Němcům vadil jejich kočovný způsob života. Nacisté Romy nenáviděli zejména proto, že v jejich očích ztělesňovali „asociální živel“ a „národ jiné krve“, který spadl pod Norimberské rasové zákony z roku 1935. O rok později byly některé romské skupiny poslány do

koncentračního tábora Dachau. Další zákony z roku 1938 namířené proti „cikánskému moru“ měly za cíl od sebe nejprve přísně oddělit Romy „čisté“ od těch „smíšené krve“, a pak Romy jako takové od Němců. Během války se postoj Němců vůči Romům ještě více vyhrotil a na podzim roku 1941 nechali deportovat 5000 rakouských Romů do lodžského ghetta. Na počátku roku 1942 pak byli někteří Romové zabiti společně se Židy ve vyhlazovacím táboře Chełmno. Do Osvětimi začali Romové přijíždět v únoru 1942. Velká část jich padla za oběť hladu, nemocem nebo „lékařským experimentům“, později, roku 1944, byly do plynu poslány ženy a děti.

V pobaltských státech a Sovětském svazu Romy vraždily *Einsatzgruppen*, v Jugoslávii pak ustašovský režim, v Maďarsku je pronásledovali a chytali fašisté šípového kříže. Ve Francii byli internováni a později posíláni do německých táborů. V Polsku za nacistické okupace zemřely dvě třetiny polských Romů. Nacisté chápali „boj proti cikánské hrozbě“ po roce 1939 jako rasovou záležitost a trvali na nezbytnosti

oddělit „cikánskou rasu jednou provždy od německého národa“, aby tak odvrátili nebezpečí křížení ras. V tomto smyslu existovala mezi zabíjením Židů a Romů ideologická spojitost, neboť obojí bylo součástí nacistické vize o radikální etnické očištění. Řešení „cikánské otázky“ bylo původně koncipováno v návaznosti na „znalosti získané etnologickým výzkumem“ pod pravomocí Heinricha Himmlera, velitele

německé policie. O osudu Romů, jak Himmler v září 1942 připomněl, nerozhodoval zákon ani soudy o nic víc, než tomu bylo v případě Židů. Byli tudíž zcela vydáni na milost a nemilost policie a jednotek SS a hrozilo jim, že mohou kdykoli skončit v koncentračních táborech. Obvinění z dědičné rasové podřadnosti, z příživnictví na německé ekonomice nebo ze sexuální nemravnosti, čímž Romové údajně ohrožovali celou německou populaci, se překrývala s demagogií antisemitismu.¹⁶

Stejně jako v případě Židů to byla právě válka, pod jejíž rouškou mohlo dojít k vyhlazení všech Romů, kromě těch označovaných jako Sinti a Lalleri (nacisté tak označovali romské kmeny, které od poloviny 19. století přicházely z Čech na území Německa). Ti byli prohlášeni za „rasově čisté“. Romové byli sice považováni za „společenskou hrozbu“, nikdy ale za světového nepřítele jako Židé, kteří byli údajně zapojeni do celosvětového spiknutí proti Německu a „árijskému světu“. „Cikánská otázka“ byla v nacistické politické agendě jen okrajovou záležitostí a sám Hitler na Romy poukázal pouze při dvou příležitostech, což znamenalo naprostý opak jeho zaryté posedlosti Židy.¹⁷ Navíc „rasově čistí“ Romové nikdy nebyli považováni za hrozbu německého národa, a dokonce se o nich tradovalo, že pocházejí ze vznešené krve. Z toho vyplývá, že strašlivé zločiny páchané na Romech jako na určité společenské skupině nebyly zaměřeny na úplné vyhlazení celého národa.

Romské tábory u nás

Pod hrozbou deportace do kárných táborů museli všichni Romové v protektorátu Čechy a Morava zanechat kočování do konce ledna 1940. Většina se usadila tam, kam naposledy dorazila, a zůstala žít v kočovných vozech a stanech. Nelze říct, že by měli Češi z přítomnosti Romů radost, proto tyto skupiny vytlačovali z regionu do regionu.

---

¹⁶ Wistrich, R., S., Hitler a holocaust, Praha 2008, s.27

¹⁷ Tamtéž, s.28

Nutno dodat, že mnozí Romové brali trvalé usazení vážně, posílali děti do škol, uzavírali platné sňatky, legitimizovali své potomky. Většinou se živili jako nekvalifikovaní dělníci a řemeslníci. Na začátku války žilo na území protektorátu přibližně 110 000 Romů, další přišli z okupovaného Rakouska a Sudet, ale vzhledem k hrozbě etnických čistek se 1. dubna 1940 k romské národnosti přihlásilo jen 6 540 osob, z toho bylo 1246 dětí, z nichž celé dvě třetiny chodily do školy.¹⁸

Situace, v níž se Romové ocitli, se začala zhoršovat spolu se všeobecným utužením režimu v protektorátu roku 1942, kdy vyšel zákon o potírání tzv. cikánského zlořádu. Romové začali být posíláni do tzv. cikánských táborů, které původně sloužily jako kárné tábory pro nezaměstnané bez ohledu na rasovou příslušnost. O cikánské příslušnosti rozhodovala místní samospráva, takže v táborech mohli skončit i nepohodlní občané neromské národnosti. Na druhé straně někteří starostové žádali gestapo o výjimku pro místní Romy, kteří nedělali žádné problémy. Takto se podařilo zachránit například slavnou muzikantku rodinu Kubíků z Hrubé Vrbky.¹⁹

Na území protektorátu se nacházelo několik kárných táborů, z nichž se staly sběrné tábory pro Romy - v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu -, odkud putovaly 4 500 lidí do Osvětimi, kde skoro všichni zahynuli. I pro Romy, kteří byli zvyklí na nízkou životní úroveň a chudobu, byly podmínky v táborech velkým šokem. Po příchodu je podrobili lékařské prohlídce a ostříhali (což romské ženy nesly velmi těžce), ty, kteří měli vši, oholili.

Rodiny byly rozděleny, ženy, muži a děti (chlapci do 14 let a dívky do 12) žili a pracovali zvlášť. Oblečení si ženy nejprve mohly ponechat původní, muži dostali zvláštní pracovní oděvy. Většina Romek však přišla do tábora v létě, a tak jim v zimě

---

¹⁸ Michlová, M., Protentokrát aneb česká každodennost 1939-1945, Praha 2012, s.110

¹⁹ Tamtéž, s.111

chybělo dostatečně teplé oblečení a obuv, totéž se týkalo i dětí. Podchlazení a nedostatečná výživa se na věznicích podepsala, jídla dostávali minimální množství, jen aby mohli pracovat, navíc pracovníci táborů zásoby potravin vykrádali.

Záminkou pro zřízení cikánských táborů bylo vyřazení Romů ze společnosti a jejich „vychování k práci, pořádku a disciplíně“. Převýchova spočívala v nucených pracích na stavbě silnic, železnic, v lomech i zemědělství. Den v táboře začínal v pět hodin ráno budíčkem, rozcvičkou a snídaní, v půl osmé už vězni odcházeli do práce, která trvala do půl šesté večer, mezitím měli přestávku v poledne na oběd.

Večerka byla v osm hodin večer a po ní muselo být v táboře absolutní ticho.

Zapovězeny byly hazardní a karetní hry, rozdělování ohně, kouření mimo kuřárny a jakýkoliv styk s okolím či přijímání návštěv. Bylo povoleno napsat pouze dva dopisy a dva také přijmout, všechny písemnosti procházely cenzurou. Romský jazyk byl zakázán, vězni mohli používat pouze němčinu.

Romské tábory byly přeplněné, navíc baráky nebyly stavěné pro použití v zimních měsících – chyběla v nich jakákoli izolace. Dalším problémem byla nedostatečná kanalizace a odvodnění, na záchod se chodilo do nádob přímo v barácích. Vězni trpěli tuberkulózou, pohlavními nemocemi, spálou a spalničkami. I přes snahu zabránit šíření vši byli lidé v táborech hodně zavšivení, a tudíž – stejně jako ve většině ostatních táborů – propukaly epidemie tyfu. I zdravé jedince sužoval hlad, dospělí brali jídlo dětem nebo se snažili zasytit slupkami od brambor, které našli v korytech pro prasata. Běžný jídelníček se skládal z hořké kávy s chlebem k snídani, polévky s housenkami a špínou k obědu i večeři. Vězni byli také často bití, a to i bezdůvodně nebo neadekvátně krutě za drobný prohřešek. Například *„jedna těhotná Romka ukradla své spoluvězenkyni kousek*

*chleba a za to ji dozorce zkopal tak, že jí odumřela velká část hýžd'ového svalstva – dítě se nakonec narodilo zdravé a zranění ženy se podařilo vyléčit v táborové nemocnici.*²⁰

Někteří vězni si poškozovali zdraví záměrně (podřezávali se, poškozovali si zrak inkoustovou tužkou, polykali lžice atd.), aby si během léčby odpočinuli od práce. Ti, kteří porušili pracovní řád, byli trestáni samovazbou, spoutáním či zastřelením.

Nejčastějším prohřeškem byl pokus o útěk, který v polovině případů skončil dopadením vězně a deportací do Osvětimi, kde roku 1943 skončili vězni ze zrušeného romského tábora v Letech. Během období protektorátu zahynulo zásahem okupační moci přes 6000 Romů, pěti stům se podařilo zachránit včasnou emigrací.

Někteří Romové bojovali proti nacistům, především partyzánskou činností nebo spoluprací s partyzány, jimž předávali informace a jídlo nebo poskytovali úkryt. Někteří založili vlastní partyzánský oddíl. Nejznámější z nich byl Josef Serynek, uprchlý vězeň z letského tábora – oddíl se říkalo Černý a jeho veliteli „černý Pepek“. Po válce Serynek provozoval hospodu *U Černého partyzána* ve Svitavách.²¹

8.srpna 1940 byl v Letech u Písku založen **kárný pracovní tábor** pro odsouzené vězně. Pracovali na dopravních stavbách, na polích a v lese. Oficiální označení tábora se v závislosti na jeho funkci měnila. Od března 1942 byli ve **sběrném táboře** a na počátku srpna 1942 už v **cikánském táboře**, do kterého byli deportováni lidé považovaní protektorátními úřady za Cikány, tedy především čeští Romové. Tábor měl českou posádku i velení, byl po celou dobu své existence provozován protektorátními úřady. Čeští četníci sepisovali seznamy „Cikánů, cikánských míšenců a osob žijících po cikánsku“, zadržovali je a dopravovali do tábora. Do vyhlazovacího tábora v Osvětimi

---

²⁰ Michlová, M., *Protentokrát aneb česká každodennost 1939-1945*, Praha 2012, s.112-113

²¹ Tamtéž, s.113

bylo posláno přes 400 letských Romů, kde všichni zahynuli. 6.srpna 1943 byl tábor Lety oficiálně uzavřen. Z vězňených osob v Letech přežilo asi 300. Z dětí narozených v táboře (asi 30) nepřežilo žádné.

Bezprostředně po válce se Lety staly předmětem několika trestních řízení, jejichž výsledkem bylo potrestání nejsurovějšího dozorce Josefa Luňáčka důtkou a několik dalších dozorců bylo osvobozeno, aniž by se kauza dostala před soud. Tragédie Romů byla postupně zapomenuta a v 70.letech 20.století byla na části bývalého tábora postavena velkovýkrma vepřů. O existenci tábora a jeho romských vězňích psal v této době historik Ctibor Nečas. Přesto se romský tábor dostal do širšího povědomí společnosti až v 90.letech díky zájmu amerického genealoga Paula Polanského.²² Vzbudil bouřlivou diskusi, jejímž výsledkem bylo odhalení památníku v Letech za účasti prezidenta Václava Havla v květnu 1995 a vyplacení malého odškodného dosud žijícím obětem. V roce 1998 byl památník prohlášen kulturní památkou. V roce 2009 převzal správu památníku Památník Lidice a následujícího roku byla provedena rekonstrukce a rozšíření památníku v hodnotě téměř 10mil. Kč.

V současné době byl vepřín státem odkoupen a do konce roku 2018 má být zbourán. Na jeho místě je plánována výstavba nového památníku romského holocaustu.

Hodoníněk byl koncentrační tábor zřízený u Hodonína u Kunštátu na území Protektorátu Čechy a Morava, který fungoval pod různými jmény v letech 1940 až 1944. Během té doby jím prošlo na 1400 osob, z nichž na 200 zemřelo a 800 bylo transportováno.

Vzorem pro vybudování tábora bylo podobné zařízení v rakouském Lackenbachu. Měly sem být umístěny především romské rodiny, které splňovaly podmínky pro uvalení preventivní policejní vazby. Na návrh jednotlivých četnických stanic byli vybráni

---

²² Polansky, P., Tábor smrti Lety, Praha 2014, s.485

Romové i se svými rodinami zařazeni do transportů a odváženi do tábora v Hodoníně u Kunštátu. Ubytovací kapacita objektu byla 200, v létě 300 osob, ale brzy po jeho otevření už byla mnohonásobně překročena. Strážci i veškerý personál tábora byli čeští zaměstnanci. Všichni vězni (i děti) museli pracovat denně 8 až 10 hodin. Šlo především o lamačské a výkopové práce na stavbě nové silnice z Plzně do Moravské Ostravy.

Stravu dostávali třikrát denně, ale jen v tom nejnutnějším množství. Katastrofální ubytovací, stravovací a hygienické podmínky vedly k časté a chronické nemocnosti vězňů. Vyvrcholením bylo na přelomu let 1942 – 1943 propuknutí epidemie břišního tyfu. Zemřelí byli pohřbíváni na hřbitově v nedalekých Černovicích a na provizorním hřbitově nedaleko tábora v masových hrobech. Tábor nebyl vyhlazovací, přesto v něm za nelidských podmínek přišla o život podstatná část vězněných mužů, žen a zvláště dětí. Blízká smrt také čekala většinu těch, kteří byli hromadnými transporty deportováni do Osvětimi. Přežili jen ti, kteří byli odtud přeloženi na práci do jiných táborů.

Před koncem války sloužil objekt jako výcvikový tábor pro příslušníky wehrmachtu, v létě 1945 pak jako lazaret Rudé armády. Po únoru 1948 se stal Táborem pro nucené práce. Později se zařízení v Hodoníně využívalo k rekreacím ROH Cementáren Brno.

V 90. letech zde byla zavedena tradice pietních aktů a odhalen památník na hřbitově Žalov – kovový kříž s romskými symboly z dílny romského kamenosochaře Eduarda Oláha. V sousedních Černovicích byla na hřbitov umístěna pamětní deska z dílny nevidomé romské sochařky Boženy Vavrekové.

V současné době zde najdeme infocentrum ve vstupní budově s prostorem pro expozici a přednáškovým sálem, její součástí je i venkovní amfiteátr. Návštěvníci si mohou prohlédnout repliku vězeňského baráku, původní barák pro dozorce a upravený půdorys tzv. cikánského tábora.

Seznam použité literatury:

Čurda, J., *Moderní dějiny pro střední školy*, Didaktis, Praha 2014

Emmert, F., *Holocaust*, Mladá fronta, Praha 2018

Emmert, F., *Židé do Palestiny*, in *Živá historie*, Extra Publishing, březen 2013

Michlerová, M., *Protentokrát aneb česká každodennost 1939-1945*, Čas, Praha 2012

Polansky, P., *Tábor smrti Lety*, Institut kritických studií, Praha 2014

Wistrich, R., S., *Hitler a holocaust*, Slovart, Praha 2008

